

МОНІТОРИНГ ЗАГОТІВЛІ ВІТЧИЗНЯНИХ ЛІСОВИХ МАТЕРІАЛІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

MONITORING OF TIMBER HARVESTING IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Плотка Л. В.

Доктор філософії публічного управління та адміністрування,
викладач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-9005-9799

Ситник С. А.

Доктор сільськогосподарських наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0009-0009-7369-3227

Liubov Plotka

PhD in Public Management and Administration,
Lecture at the Department of Management and Public Administration,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Svitlana Sytnyk

Doctor of Science of Agriculture, Docent,
Laboratory of Forestry,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

У контексті глобальних викликів сталого розвитку, таких як доступ до енергетичних ресурсів і захист навколишнього середовища, лісова галузь України відіграє важливу роль у забезпеченні енергетичної безпеки та економічного відновлення країни. Одним із ключових аспектів цього процесу є ефективне використання лісових ресурсів, що дозволяє забезпечити баланс між економічними, екологічними та соціальними вимогами сталого розвитку. Особлива увага приділяється моніторингу заготівлі деревини в Україні як основному інструменту управління лісовими ресурсами. Враховуючи значну частину лісових масивів, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, а також зростаючий попит на деревину для відбудови країни, наявність ефективної системи моніторингу є надзвичайно важливою для забезпечення раціонального використання лісових ресурсів. Метою цієї статті є оцінювання існуючої системи моніторингу заготівлі вітчизняних лісових матеріалів та аналіз їхніх обсягів у період з 2010 по 2024 рік. Дослідження показує, що максимальний обсяг заготівлі деревини становив 22 529,7 тис. м³ у 2018 році, після чого спостерігається стійка тенденція до зменшення обсягів заготівлі, зокрема в останні три роки. Стаття також аналізує проблеми управління лісовими ресурсами, зокрема відсутність інтегрованої стратегії сталого управління лісами, обмеження фінансових і технологічних можливостей для ефективного контролю, а також недостатню громадську участь у процесі моніторингу. Для забезпечення сталого розвитку лісового господарства в Україні необхідно вдосконалити законодавство, запровадити новітні цифрові платформи для обліку та моніторингу, а також забезпечити активну участь громадськості в прийнятті рішень щодо управління лісами. Ці заходи сприятимуть запобіганню незаконним рубкам і забезпеченню сталого використання лісових ресурсів у майбутньому, що є важливим для відновлення країни й використання лісових матеріалів у якості енергетичних ресурсів.
Ключові слова: лісова галузь України; цілі сталого розвитку у лісовому господарстві; лісові ресурси; моніторинг лісових матеріалів; заготівля лісоматеріалів.

In the context of global sustainable development challenges, such as access to energy resources and environmental protection, Ukraine's forestry sector plays a crucial role in ensuring the country's energy security and economic recovery. One of the key aspects of this process is the efficient use of forest resources, which ensures a balance

between economic, environmental, and social sustainability requirements. Special attention is given to monitoring timber harvesting in Ukraine as a primary tool for forest resource management. Given the significant share of forests located in temporarily occupied territories, as well as the growing demand for timber for the country's reconstruction, the effectiveness of the monitoring system becomes crucial for ensuring the rational use of resources and preventing illegal logging activities. The main goal of this article is to assess the current system of monitoring domestic timber production and analyze trends in timber harvesting from 2010 to 2024. The research indicates that the maximum annual volume of timber harvesting reached 22,529.7 thousand m³ in 2018. However, a steady decline in timber harvesting has been observed since that year, with particularly significant reductions in the last three years. This article also explores the challenges in forest resource management, including the lack of an integrated sustainable forest management strategy, limitations in financial and technological capacities for effective control, and insufficient public participation in the monitoring process. For the sustainable development of Ukraine's forestry sector, it is necessary to improve legislation, implement advanced digital platforms for accounting and monitoring, and encourage greater public involvement in decision-making processes related to forest management. These measures will help ensure the long-term, sustainable use of forest resources, especially for the country's post-war recovery and rebuilding efforts.

Key words: forest sector of Ukraine; sustainable development goals in forestry; forest resources; monitoring of forest wood; timber harvesting.

ВСТУП

Цілі сталого розвитку (ЦСР) мають ключове значення для формування національних стратегій управління, зокрема в галузі лісового господарства України. Адаптація глобальних ЦСР до національних умов є необхідною умовою для розробки ефективної політики, спрямованої на подолання проблем, які призводить до незбалансованості розвитку лісового сектору. Це також створює основу для оцінювання результативності заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку лісової галузі в Україні.

У сучасних умовах, коли доступ до енергетичних ресурсів є значною перешкодою для економічного розвитку, сталий розвиток лісової галузі набуває особливі ваги. Забезпечення доступу до відновлювальних джерел енергії, зокрема деревини, є критичним для внутрішнього енергетичного забезпечення країни. Україна володіє значними лісовими ресурсами: загальна площа лісових ділянок становить 10,4 млн га, а лісистість країни досягає 15,9 % [1]. Враховуючи ці фактори, однією з ключових цілей сталого розвитку управління є впровадження моделей збалансованого споживання та виробництва, що включають ефективне використання природних ресурсів і здійснення збалансованого використання лісу. ЦСР 15.2, яка акцентує увагу на сприянні сталому управлінню лісами, підкреслює необхідність доцільного використання лісових ресурсів, мінімізацію негативного впливу на природне середовище та розвиток лісового господарства як важливої складової економіки країни.

З огляду на підвищення попиту на деревину для відбудови країни та збільшення потреб у внутрішньому використанні, регулювання заготівлі деревини стає все більшим аспектом сталого розвитку лісового сектору. Близько одного мільйона гектарів лісів України розташовані на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, що значно ускладнює реалізацію ефективної лісогосподарської політики. Водночас, Державне агентство лісових ресурсів

України має за мету збільшення обсягів лісозаготівлі з 15 до 25 млн м³, при цьому збільшення внутрішнього споживання має становити лише 2 млн м³ на противагу 8 млн м³ експорту [2].

Моніторинг заготівлі деревини в Україні є ключовим елементом управління лісовими ресурсами, який дозволяє оцінити ефективність лісового господарства та знаходити рішення проблем подальшого вдосконалення управлінських стратегій у галузі. Здійснення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених дозволяє зменшити обіг незаконно заготовленої деревини на внутрішньому ринку, запобігає незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів за межі країни та наближає діяльність вітчизняних лісочористувачів і деревообробників до європейських стандартів у сфері раціонального використання і збереження лісових ресурсів.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Актуальним завданням ефективного управління лісовим господарством є розроблення напрямів удосконалення регулювання ринку деревини, зокрема, в контексті євроінтеграції та виконання вимог Регламенту ЄС щодо знеліснення та деградації лісів. Питанням удосконалення системи управління лісами присвячено значна кількість наукових робіт. Задля досягнення паритету екологічних, економічних і соціальних аспектів сталого розвитку лісового господарства України запропоновано формування комплексної стратегії управління лісоресурсним потенціалом [3]. Пріоритетом ведення лісогосподарської діяльності в Україні має бути еколого-економічна та соціальна ефективність і наукове обґрунтування й упровадження новітніх форм управління. У роботах Кравця зі співавторами [4, 5], запропоновано проєкт критеріїв та індикаторів для управління лісами в Україні, визначено принцип дії для процесу оцінювання інформативного списку індикаторів Багатовекторне обговорення питання удосконалення системи інформаційного забезпечення лісоуправління на принципах сталого розвитку,

зокрема розроблення і впровадження системи критеріїв та індикаторів сталого управління лісами, обговорено у роботі [6]. Еколого-економічні проблеми просторової організації лісового комплексу України проаналізовано у праці [7]. Порівняльний аналіз лісового законодавства України та пов'язаних із ним правових актів на відповідність до законодавчої бази Європейського Союзу з питань сталого управління лісами здійснено у роботі [8]. Спектр актуальних наукових завдань, які стосуються розроблення принципів, методів та інституціональних передумов реформування системи управління лісами на засадах екологічної безпеки, розглянуто у роботі [9]. На думку автора, головним завданням збалансованого лісокористування є пошук компромісу між задоволенням економічних інтересів та збереженням лісових екосистем і природного біорізноманіття. Ґрунтовне актуальне дослідження «Регулювання ринку деревини та система його моніторингу в Україні» здійснено експертами WWF-Україна [2].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Мета роботи – оцінити результати моніторингу заготівлі деревини лісогосподарськими підприємствами в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних необроблених лісоматеріалів – це систематичний процес збору, збереження, узагальнення та публікації інформації щодо річного обсягу внутрішнього споживання лісоматеріалів. Метою моніторингу є встановлення достовірного обсягу внутрішнього споживання та забезпечення контролю за його неперевищенням. Для досягнення цього, достовірність інформації, оперативність внесення її до системи обліку деревини та відкритість результатів повинні бути основними принципами моніторингу.

Інструментом для забезпечення ефективного моніторингу заготівлі деревини в Україні є Єдина державна система електронного обліку деревини (ЄДСЕОД). Система обліку передбачає поштучне маркування на лісосіках та складах всієї заготовленої деревини, окрім дров'яної, яка маркується партіями уніфікованими маркерами з штрих-кодами. Ці маркери реєструють походження, якісні та кількісні характеристики деревини. Також передбачається автоматизація приймання та інвентаризації деревини, що надходить з лісосік на місця складування, зберігання та відвантаження кінцевим споживачем. Лісокористувачі зобов'язані вносити до ЄДСЕОД інформацію про: спеціальні дозволи на використання лісових ресурсів; вид дерев; кількісні та якісні характеристики деревини; договори щодо здійснення господарських операцій з реалізації деревини; місця завантаження та пункти розвантаження деревини, а також транспортні за-

соби, якими здійснюється її транспортування. На підставі систематизованої інформації про походження, заготівлю та реалізацію деревини з облікової системи ДАЛРУ здійснює моніторинг. Щомісяця агентство формує та оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті інформацію про результати моніторингу. Крім того, не пізніше 1 березня наступного року, агентство інформує Міністерство охорони навколишнього середовища України про результати моніторингу та також публікує їх на сайті.

Користувачами ЄДСЕОД є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, лісокористувачі, юридичні та фізичні особи – підприємці, які мають доступ до системи обліку деревини в установленому порядку. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування отримують доступ до ЄДСЕОД на безоплатній основі [10].

Метод дослідження – аналітичний. Аналіз матеріалів заготівлі деревини лісогосподарськими підприємствами в період з 2010 по 2024 роки, структури лісових матеріалів, заготовлених у 2024 році, динаміка заготівлі лісових матеріалів по адміністративних областях України наведено в статті здійснено на основі даних ДАЛРУ [11]. Моніторинг стосується вітчизняних необроблених лісоматеріалів, тобто тих, що були заготовлені на території України та перебувають у вільному обігу на митній території України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державний моніторинг за заготівлею та споживанням лісових ресурсів здійснюється згідно положень нормативного документу «Порядок проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених і контролю за неперевищенням обсягу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених» затвердженого Постановою КМУ від 04.12.24 р. № 1112 зі змінами [12]. Цей нормативний документ розроблений на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів». Цим Законом, зокрема, встановлюється обмеження внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів необроблених у розмірі 25 мільйонів м³ на рік. Цей нормативний документ визначає механізм проведення моніторингу внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів на основі систематизації та узагальнення інформації про походження, заготівлю та реалізацію деревини власниками лісів і постійними лісокористувачами.

Задля оцінювання системи моніторингу було здійснено аналіз даних заготівлі деревини лісогосподарськими підприємствами, які підпорядковані ДАЛРУ в період з 2010 по 2024 роки (рис. 1).

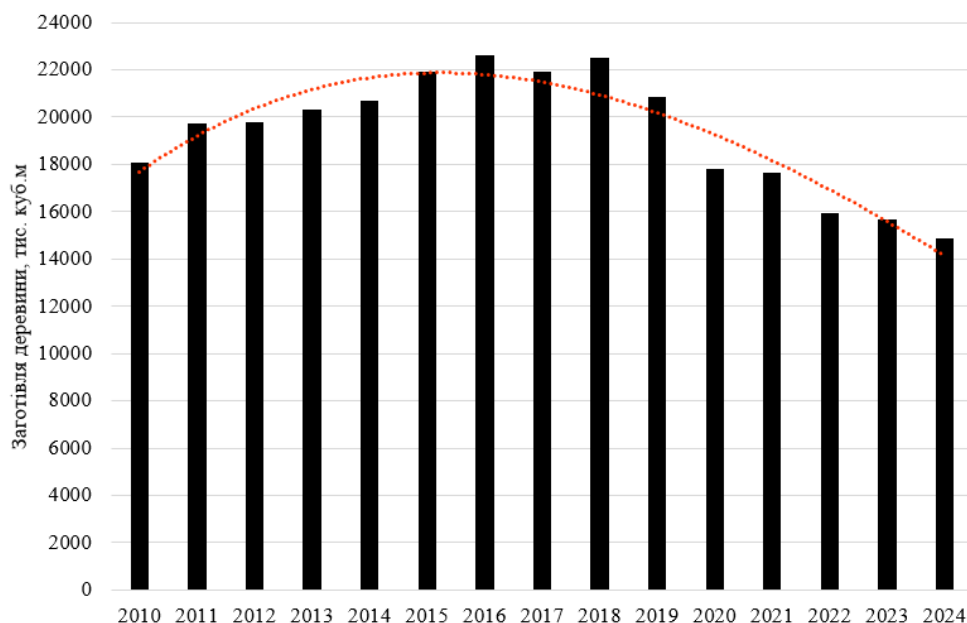

Рис. 1. Заготівля деревини лісогосподарськими підприємствами, підпорядкованими Державному агентству лісових ресурсів України

Джерело: [11]

Встановлено, що максимальний об'єм заготівлі деревини був у 2018 році та становив 22529,7 тис. м³. Починаючи з 2018 року відзначається тренд зменшення об'ємів заготівлі деревини, зі значним зменшенням в останні три роки, що зумовлено насамперед повномасштабним вторгнення російської армії та окупацією територій України, тобто унеможливленням здійснення лісогосподарської діяльності.

Структуру лісових матеріалів, які заготовлюються державними лісогосподарськими підприємствами наведено на рис. 2. Переважаючою часткою є круглі лісоматеріали, об'єм дров'яної деревини промислового використання на 6,9 % перевищує об'єм дров'яної деревини, яка вико-

ристовується населенням для непромислового використання.

Дані рис. 3. демонструють об'ємів лісових матеріалів, які було заготовлено лісогосподарськими підприємствами ДАЛРУ за адміністративними областями України та їх динаміку у період з 2021 по 2014 року. Наявна різноспрямована динаміки заготівлі: скорочення заготівлі лісової продукції відбулося на лісогосподарських підприємствах Вінницької, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Одеської, Полтавської, Харківської та Чернігівської областей. Збільшення обсягів за останні чотири роки продемонстрували підприємства Чернівецької, хмельницької, Тернопільської та Волинської областей.

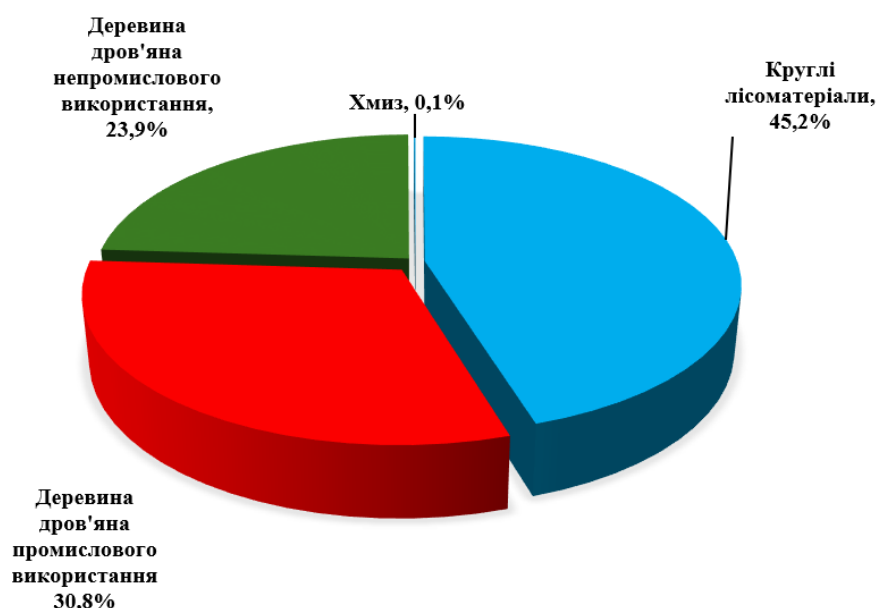

Рис. 2. Структура лісових матеріалів, заготовлених лісогосподарськими підприємствами, підпорядкованими Державному агентству лісових ресурсів України у 2024 році

Джерело: [11]

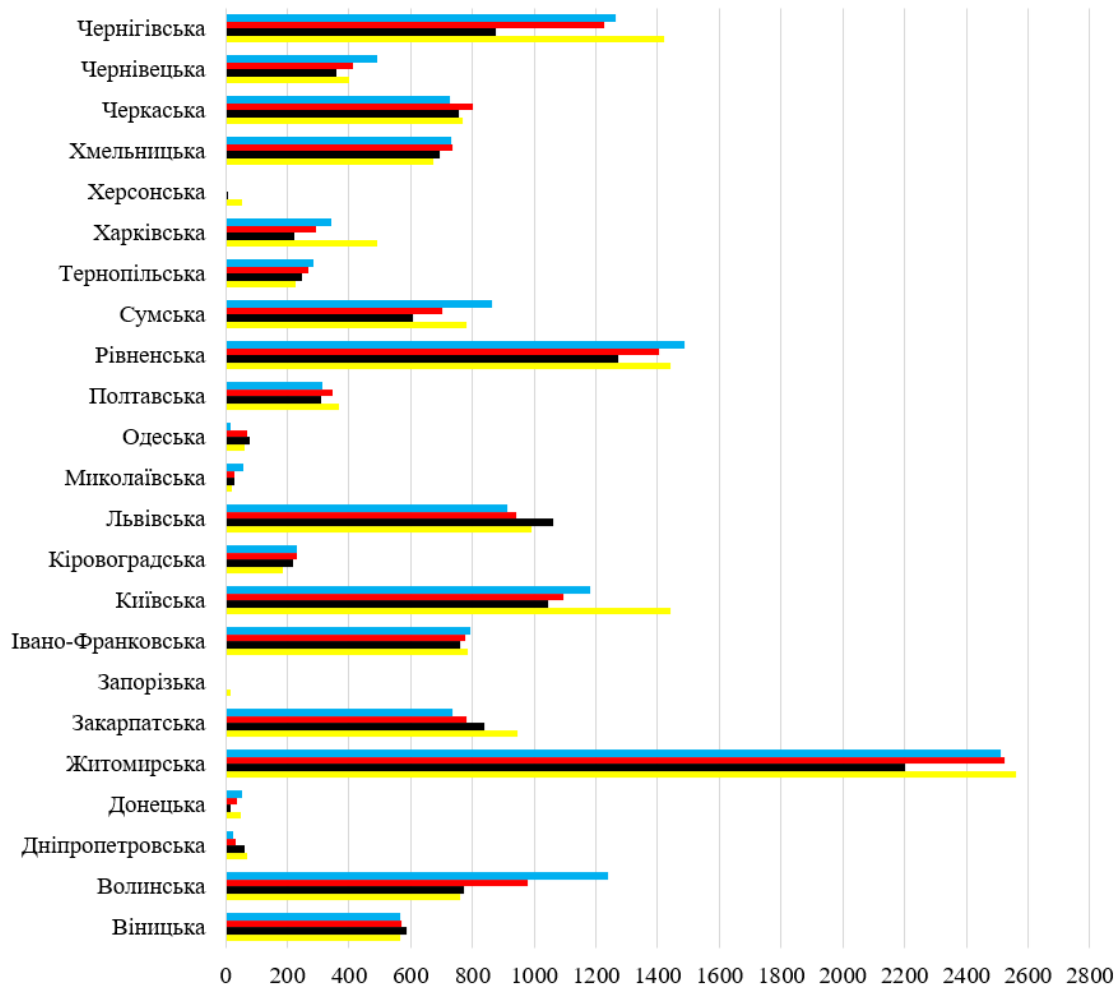

Рис. 3. Динаміка заготівлі лісових матеріалів за адміністративними областями України

Джерело: [11]

ДИСКУСІЯ

Моніторинг заготівлі деревини в Україні є елементом управління лісовими ресурсами, забезпечує ефективне використання лісових ресурсів і запобігає їх нераціональному виснаженню. Однак на сьогодні існує низка проблем, які потребують вдосконалення. До основних проблем можна віднести: відсутність інтегрованої стратегії сталого управління лісами, корупційні ризики, вплив політичних інтересів, а також недостатня участь громадськості та громадських організацій у моніторингу заготівлі деревини.

Однією з головних проблем є недостатній контроль за діяльністю підприємств, що займаються заготівлею деревини. Державні органи часто не мають достатніх ресурсів та технологічних засобів для проведення ефективних перевірок. Відсутність належної системи контролю може дозволяти окремим підприємствам порушувати правила та норми. Для подолання цієї проблеми необхідно впроваджувати сучасні технічні інструменти моніторингу, зокрема цифрові платформи для обліку та контролю заготівлі деревини. Корупція та політичні інтереси можуть бути серйозними перешкодами на шляху до ефективного управління лісовими ресурсами. Вплив

корупційних схем і політичних факторів на процес надання дозволів на вирубку лісів є єдиним з причин несанкціонованих рубок лісу та порушення екологічних стандартів. Для вирішення цієї проблеми важливо забезпечувати відкриті та доступні процедури обговорення лісокористування на місцевому рівні.

Відсутність єдиної стратегії сталого управління лісами є вагомою проблемою, причиною якої є неефективне використання лісових ресурсів та їх швидкого виснаження. Сьогодні державна політика щодо управління лісами є фрагментованою і недостатньо зосередженою на довгостроковій перспективі. Для забезпечення сталого розвитку лісової галузі необхідно розробити і впровадити єдину стратегію сталого лісівництва, яка буде враховувати економічні, екологічні та соціальні аспекти. Така стратегія повинна бути результатом наукових досліджень та широкого громадського обговорення, що дозволить досягти балансу між економічним використанням лісових ресурсів та їх збереженням для майбутніх поколінь. Недостатня участь громадськості та громадських організацій при здійсненні моніторингу заготівлі деревини є ще однією проблемою. Відсутність активної участі громадян у контролі за діяльністю лісових

підприємств може призвести до порушення екологічних прав населення. Оскільки громадськість має право на участь у прийнятті рішень, необхідно створювати ефективні інструменти для залучення громадян і неурядових організацій до моніторингу заготівлі деревини в державі. Це може бути досягнуто через програму відкритих даних та створення платформи для повідомлення про незаконні рубки лісу й інші екологічні порушення.

ВИСНОВКИ

Максимальний щорічний об'єм заготівлі деревини – 22529,7 тис. м³, підприємствами ДАЛРУ у період з 2010 по 2024 роки зафіксовано у 2018 році. Переважаючою часткою структури матеріалів є круглі лісоматеріали. З 2018 року відзначився тренд зменшення об'ємів заготівлі деревини, зі значним зменшенням в останні три роки. Сучасна система моніторингу не дозволяє розуміти причини збільшення або скорочення обсягів заготівлі та/або реалізації лісопродукції, тобто незрозумілим залишається природа та характер причин, які ці тенденції зумовлюють.

Забезпечення ефективного моніторингу й збалансованого управління потребує конструктивного діалогу на загальнодержавному і регіональному рівнях між органами державного управління у лісовій галузі, об'єднаними територіальними громадами, громадськими природоохоронними організаціями задля розроблення і прийняття виважених доцільних управлінських рішень та їх реалізації у діяльності лісгосподарських підприємств.

Моніторинг заготівлі деревини в Україні потребує реформ у публічному управлінні, зокрема, вдосконалення законодавства, впровадження новітніх технологій та забезпечення прозорості в управлінні лісовими ресурсами. Запровадження інтегрованих механізмів моніторингу, боротьби з корупцією та політичними впливами, а також активне залучення громадськості до процесу контролю є необхідними умовами для сталого розвитку лісового господарства та мінімізації ризиків незаконної заготівлі деревини в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Zahalna kharakterystyka lisiv Ukrainy [General characteristics of Ukrainian forests]. *Derzhavne ahentstvo lisovyykh resursiv Ukrainy: vebсайт - State Agency of Forest Resources of Ukraine: website*. Retrieved from <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisi-ukrayini/zagalna-harakteristika-lisiv-ukrayini> [In Ukrainian].
2. Rehuliuvannia rynku derevyny ta systema yoho monitorynhu v Ukraini. [Timber market regulation and monitoring system in Ukraine]. *WWF: vebсайт - WWF website*. Retrieved from <https://wwf.ua/?13671441/WWF-Ukraine-presents-research-Timber-market-regulation-and-monitoring-system-in-Ukraine> [In Ukrainian].
3. Ibatullin, S. I., Sakal, O. V., & Bokoch, V. V. (2013). Perspektivni napriamy udoskonalennia upravlinnia lisovymy resursamy v ramkakh prostorovoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy. [Perspective directions of improvement of forest resources management within the framework of spatial socio-economic development of Ukraine]. *Businessinform*, 8, 174–179. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_8_31 [In Ukrainian].
4. Kravets, P. V., & Lakyda, P. I. (2002). Kryterii ta indykatory staloho vedennia lisovoho hospodarstva v Ukraini. [Criteria and indicators of sustainable forest management in Ukraine]. *Scientific Bulletin of the Ukrainian National Forestry University*, 12(7). 146–159. Retrieved from <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/issue/archive> [In Ukrainian].
5. Kravets, P. V., Lakyda, P. I. & Kremenetska, Ye. O. (2009). Instytutsiinyi rozvytok lisovoi sertyfikatsii v Ukraini. [Institutional development of forest certification in Ukraine]. Kyiv : NNC IAE [In Ukrainian].
6. Lakyda, P. I., Sytnyk, S. A., & Kravchenko, O. O. (2020). Funktsionalna diialnist lisohospodarskykh pidpriemstv Pivnichnoho stepu Ukrainy za kryteriiamy staloho rozvytku. [Functional activity of forestry enterprises of the Northern Steppe of Ukraine according to the criteria of sustainable development]. *Ukrainian Journal of Forest and Wood Science*, 11(4), 32–46. DOI: <https://doi.org/10.31548/forest2020.04.004>
7. Lytsur, I. M. (2010). Ekoloho-ekonomichni problemy prostorovoi orhanizatsii lisovoho kompleksu Ukrainy. [Ecological and economic problems of spatial organization of the forest complex of Ukraine]. Kyiv : Council for the Study of Productive Forces of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine [In Ukrainian].
8. Storozhuk, V. F. (2010). Porivnialnyi analiz lisovoho zakonodavstva Ukrainy ta poviazanykh z nym pravovykh aktiv na vidpovidnist do zakonodavchoi bazy Yevropeiskoho Soiuzu z pytan staloho upravlinnia lisamy. [Comparative analysis of Ukrainian forestry legislation and related legal acts for compliance with the European Union's legislative framework on sustainable forest management]. *h.twirpx: vebсайт - h.twirpx: website*. Retrieved from <https://h.twirpx.link/file/1920309> [In Ukrainian].
9. Yarema, I. I. (2017). Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy realizatsii rehionalnoi ekoloho orientovnoi lisovoi polityky [Organizational and economic mechanisms for the implementation of regional environmentally oriented forest policy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2(49), 166–170. <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/136964/133941> [in Ukrainian].
10. Informatsiia pro rezultaty monitorynhu vnutrishnoho spozhyvannia vitchyznianskykh lisomaterialiv neobroblyenykh [Information on the results of monitoring the domestic consumption of unprocessed timber]. *Derzhavne ahentstvo lisovyykh resursiv Ukrainy: vebсайт - State Agency of Forest Resources of Ukraine: website*. Retrieved from https://www.ukrforest.com/stat.internal_monitoring [In Ukrainian].
11. Monitorynh vnutrishnoho spozhyvannia vitchyznianskykh lisomaterialiv [Моніторинг внутрішнього споживання вітчизняних лісоматеріалів]. *Derzhavne ahentstvo lisovyykh resursiv Ukrainy: vebсайт - State Agency of Forest*

Resources of Ukraine: website. Retrieved from <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/vikoristannya-lisovih-resursiv/monitoring-vnutrishnogo-spozhyvannya-vitchiznyanih-lisomaterialiv> [In Ukrainian].

12. Poriadok provedennia monitorynhu vnutrishnoho spozhyvannia vitchyznianskykh lisomaterialiv neobroblyenykh i kontroliu za neperevyschenniam obsiahu vnutrishnoho spozhyvannia vitchyznianskykh lisomaterialiv neobroblyenykh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 hrudnia 2019 r. № 1142 [Procedure for monitoring the domestic consumption of unprocessed timber and control over the volume of domestic consumption of unprocessed timber: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 4, 2019 No. 1142]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-2019-%D0%BF#Text>